

Hasan Ali Ediz (1904, Priboy, Sırbistan - 3 Temmuz 1972, İstanbul)

70'e yakın çeviriye imza atmış yetkin ve öncü çevirmenlerimizdendir.

Balkanlar'ın Priboy kasabasında doğdu ve on bir yaşına kadar orada yaşadı. Balkan Savaşı'ndan sonra 1913 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etti.

Telgrafçı olan babası 1914 yılında askere alınınca ailenin maddi durumu kötüleşti. Hasan Âli Ediz, gündüz okula devam etmek ve akşamları ekmeğin fırınında çalışmak durumunda kaldı. 1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgali sırasında işgale karşı bildiri dağıtmaktan tutuklandı. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. Maddi yetersizlik sebebiyle Askerî Tıp Akademisi'ne geçti. 1921 yılından 1930'lu yıllara kadar Türkiye Komünist Partisi (TKP) içinde çalışma yürüttü,

Merkez Komitesi ve Politbüro'ya seçildi. 1923 1 Mayıs'ında "komünist bildirileri dağıttığı için" tutuklandı. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandı ve Askerî Tıp Akademisi'nden atıldı. İki ay hapiste kaldı. 1925'te Sovyetler Birliği'ne gitti. Gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Orada kaldığı beş yıl içinde bir yandan siyasal faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da tıp eğitimine devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra, 1930-1935 yılları arasında hapis yattı.

Sonraki yıllarda, kendini tümüyle yazarlığa ve çevirmenliğe verdi. Devlet Kitapları Müdürlüğü'ne danışman olarak girdi ve buradan emekli oldu.

Hasan Âli Ediz'in asıl verimi çeviri alanındadır. Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisinin gerçekleşmesinde önemli katkısı oldu. Fransızca, Rusça ve Sırpça bilen Ediz, pek çok klasik ve çağdaş yapıtı Türkçeye kazandırdı.

Ölümünden sonra, Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) tarafından Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü verilmeye başlandı. Ne var ki bu ödül, TYS'nin 12 Eylül Darbesi'nden sonra kapatılmasıyla kesintiye uğradı.

Suç ve Ceza (Dostoyevski), *Anna Karenina* (Tolstoy, 2 cilt), *Seçme Hikâyeler* (Çehov, 2 cilt), *Babalar ve Çocuklar* (Turgenyev) *Duman* (Turgenyev), *Mayıs Gecesi* (Gogol), *Dubrovski* (Puşkin), *Soytarı* (Gorki), *Ekmeğimi Kazanırken* (Gorki), *Benim Üniversitelerim* (Gorki); Yordam Edebiyat'ın yayımladığı ve yayımlayacağı Hasan Âli Ediz çevirilerinden bazılarıdır.

Hasan Âli Ediz'in Rusça aslından yaptığı *Ekmeğimi Kazanırken* çevirisi, ilk olarak 1941 yılında Remzi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır.

Eserin orijinal adı:
В людях - V lyudyah

Yordam Edebiyat'ta
Hasan Âli Ediz Çevirileri

Suç ve Ceza • Dostoyevski

Anna Karenina • Tolstoy

Seçme Öyküler • Çehov (2 cilt)

Duman • Turgenyev

Babalar ve Çocuklar • Turgenyev

Mayıs Gecesi • Gogol

Dubrovski • Puşkin

Soytarı (öyküler) • Gorki

Ekmeğimi Kazanırken • Gorki

Benim Üniversitelerim • Gorki

MAKSİM GORKİ

EKMEĞİMİ
KAZANIRKEN

OTOBİYOGRAFİK ANLATI

TÜRKÇESİ
HASAN ÂLİ EDİZ

yordam
edebiyat

Yordam Kitap: 36 • **Ekmegiimi Kazanırken** • Maksim Gorki
ISBN 978-605-172-251-1 • *Türkçesi*: Hasan Âli Ediz
Düzeltilme: Dilan Keyvan • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Mart 2018
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • Faks: 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

---

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No: 38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

EKMEĞİMİ
KAZANIRKEN

OTOBİYOĞRAFİK ANLATI

MAKSİM GORKİ ÜZERİNE

Hasan Âli Ediz

Kişisel yaşantısı

Dünya ölçüsünde büyük bir yazar olan Maksim Gorki, 26 Mart 1868 tarihinde, bugün “Gorki” adını taşıyan Nijniy-Novgorod şehrinde doğdu. Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov’dur. Bir mobilya işçisi olan babasını dört yaşındayken kaybetti. Bu durum karşısında o zamanlar bir boya imalathanesi sahibi olan dedesi Kaşirin’e sığındı. Yedi yaşına gelince onu, bir sanat ilkokuluna verdiler. Ama, okul kayıtlarına göre “fukaralığından ötürü” beş ay sonra okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Bir daha da okul yüzü görmedi. Bu sıralarda annesi veremden öldü. Dedesinin işleri de bozulduğu için, Gorki daha sekiz yaşlarında iken hayata atılmak zorunda kaldı.

Gorki’nin çocukluğu, kaba, cahil, sert birtakım insanların çevresinde geçti. Gorki, çocukluğunun bu acı günlerini, dünya edebiyatına birer klasik eser olarak giren *Çocukluğum* (1913) ve *Ekmeğimi Kazanırken* (1916) eserlerinde bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Gorki’nin baştan başa acı ve yoksulluk dolu çocukluk hayatının biricik avuntusu, büyükannesi Akulina İvanovna’dır. Gorki’yi sonsuz bir sevgi ile seven, onu anlayan, onu koruyan ve kayıran biricik insan, bu duygulu, bu iyi yürekli kadındır.

Gorki, ninesine olan sevgisinin derinliğini, *Ekmeğimi Kazanırken*, *Benim Üniversitelerim* (1923) adlı eserlerinde çok güzel belirtmiştir.

Gorki’yi on yaşında, bir kundura mağazasına çırak olarak verdiler. Ama ellerini kaynar çorba ile haşladığı için, buradan ayrılarak yeniden ninesinin yanına dönmek zorunda kaldı. Elleri iyileşince, uzak akrabalarından bir mimarın yanına çırak olarak girdi. Gorki

mimarın evinde, düpedüz hizmetçilik yaptı. Bu ağır iş koşullarına ancak bir yıl dayanabildi. Oradan kaçarak, Volga'da işleyen gemilerden birinde, aşçı yamaklığı ve bulaşıkçılık yaptı. Gemiden ayrılınca bir süre başıboş dolaştı. Kuş avcılığı ile hayatını kazanmaya çalıştı. Sonra, yeniden mimarın yanına girdi. Oradan ayrılınca, bir ikon atölyesine kapılandı. Kutsal resimler (ikonlar) satan bir mağazada tezgâhtar çıraklığı etti. Üçüncü kez yine mimarın yanına girdi. İnşaat işlerinde mimara yardım etti.

Gorki bütün bu ağır iş koşullarına rağmen fırsat buldukça okudu. Bu yüzden başına olmayacak işler geldi. Ondaki bu okuma aşkı, ölünceye kadar kendisini bırakmadı.

İçini bir kurt gibi kemiren bu okuma tutkusu, Gorki'yi nihayet Kazan şehrine sürükledi. 1884 yılında, bir arkadaşının teşvikiyle, üniversiteye girmek üzere Kazan şehrine gitti. Ama üniversiteye girmek olanağını bulamadı. Fakat resmî üniversiteye giremeyen Gorki, Kazan'da hayat denilen yüksek üniversitenin bütün fakültelerinden geçti. Gorki, hayatının bu bölümünü *Benim Üniversitem* adlı eserlerinde bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Gorki, Kazan'da bir süre çeşitli fırınlarda çalıştı. 1888 yılında, yine bu şehirde, Romas adlı bir halkçı-devrimci ile tanıştı. Romas'ın teşvikiyle, köylüler arasında çalışmak ve onları aydınlatmak üzere Volga nehri üzerindeki Krasnovidovo köyüne gitti. Burada, Rus köylüsünün hayatını yakından incelemek fırsatını buldu.

Gorki, hayatının bu döneminde, Hazer Denizi kıyılarına kadar gitti. Orada bir balıkçı dalyanına girdi. Bir aralık şimendifer bekçiliği, sonra da kantar memurluğu yaptı.

1889 yılında Nijniy-Novgorod'da devrimci çalışmalarından ötürü ilk kez tutuklandı. Yine bu sıralarda, devrin tanınmış yazarlarından Korolenko ile tanıştı. Korolenko'ya, o zamanlar yazmış olduğu, "İhtiyar Meşenin Şarkısı" adlı düzyazı şiirini okudu. Korolenko yazıyı beğenmedi. Düşüncesini de Gorki'ye açıkça söylemekten çekinmedi. Gorki bunun etkisiyle, iki yıl eline kalem almadı.

Gorki bu sıralarda Lapin adlı bir avukatın yanında sekreter olarak çalışıyordu. Anılarında bu avukattan sevgi ve saygı ile söz eder, öğrendiği şeylerden bir çoğunu bu kişiye borçlu olduğunu söyler.

Gorki, 1891 yılı baharında yaya olarak uzun bir geziye çıktı: Don Kazaklarının yaşadığı yerleri, Ukrayna'yı, Basarabya ve Tuna bölgelerini, Kırım kıyılarını karış karış dolaştı. Kuban'a kadar uzandı. Yollarda gördüklerini, yol arkadaşlarını, bundan bir süre sonra yazacağı o olağanüstü hikâyelerinde bütün ayrıntılarıyla canlandıracaktır.

1891 yılı sonbaharında Tiflis şehrine geldi.

1892 yılı, Gorki'nin hayatında bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1892 yılı 25 Eylül'ünde Tiflis'te çıkmakta olan *Kafkas* adlı gazete-de, "Makar Çudra" adlı ilk hikâyesini yayımladı. Gorki'nin edebiyat çalışmalarına başlangıç olarak bu tarih kabul edilir.

Büyük yazar, ilk kez bu hikâyesinde, onu dünya edebiyatında ölümsüzleştiren "Gorki" takma adını kullandı.

Gorki, 1893 yılı Ekim'inde yeniden Nijniy-Novgorod şehrine döndü. Orada *Voljinski Vestnik* gazetesine fıkralar yazmaya başladı. Bu arada hikâyeler yazmaya devam ettiyse de bunları yayınlamadı. Ancak 1893 yılı Ağustos'unda, bir Moskova dergisinde "Yemilyan Pilâye" adlı ikinci hikâyesi çıktı.

Gorki bu sıralarda Korolenko ile sıkı bir arkadaşlık kurmuş bulunuyordu. Korolenko'nun Gorki'ye yazı alanında birçok yararlı öğüt verdiğini, hatta onu elinden tutup yazı hayatına soktuğunu, Gorki'nin kendi mektuplarından öğreniyoruz. Gorki, bir vesileyle, okuma yazma alanında kendisine yardımcı dokunanları anarken, birinci derecede aşçı Smuriy'den, avukat Lapin'den, Kalyujniy'den ve Korolenko'dan söz eder.

Okurlarımızın, *Ekmeğimi Kazanırken*'de göreceği gibi, Gorki'ye okuma zevkini aşıl原因 arasında, aşçı Smuriy'den başka "Kraliçe Margot"* ile terzinin ufak tefek karısı da önemli bir yer tutmaktadır.

1895 yılı Mart'ında Gorki'ye *Samara Gazetesi*'nde, devamlı yazı yazmasını önerdiler. Bunun üzerine Gorki, 1895 yılı Mart'ında Samara şehrine gitti.

Samara Gazetesi'nde çıkan birçok fıkra ve hikâyeleri arasında özellikle: "Mavi Gözlü Kadın", "Öğretmen Korjik'in Dinlenme Sa-

* Kraliçe Margot: Gorki'nin çok beğendiği, platonik bir çocuk sevgisiyle bağlandığı kadına verdiği addır. -H.Â. Ediz

atleri”, “Akulina Nine”, “Bir Masal”, “Semaga’yı Nasıl Yakaladılar?” gibi hikâyeleri çok ünlüdür.

Gorki, 1896 yılında *Nijegorodskiy Listok* gazetesine devamlı yazar olarak alındı. Bu gazetede çıkan hikâyeleri arasında “Stepte”, “Boles”, “Konovalov” gibileri çok ünlüdür. Bu dönemde Gorki’nin ünü hızla yayılıyor, hikâyeleri, Rusya’nın çeşitli bölgelerinde çıkmakta olan *Severnii Vestnik*, *Ruykoye Bogatsvo*, *Ruskaya Misl* gibi gazetelerde birbiri peşinden yayımlanıyordu.

1898 yılı, Gorki’nin hayatında mutlu dönüm noktalarından ikincisidir. İlk kez bu yıl Gorki’nin hikâyeleri iki cilt halinde yayımlandı.

1898 yılında Gorki, üçüncü kez tutuklandı. Bir yıl sonra da (1899-1900) yazarın *Foma Gordeyev* ve *Üç Kişi* adlı iki büyük eseriyle başka hikâyeleri yayımlandı.

Gorki, 1901 yılında Çehov’la tanıştı. 1902 yılı 23 Mart’ında ise “Moskova Sanat Tiyatrosu”nda *Küçük Burjuvalar* piyesi oynandı. Piyes büyük bir başarı kazandı. Aynı yılın nisan ayında da *Ayaktakımı Arasında* adlı eseri oynandı.

Rusya’daki ilk temsilinden, ancak 34 yıl sonra, İstanbul Şehir Tiyatrosunda oynanmış olan bu eserin, Moskova Sanat Tiyatrosu’nda temsili, o dönemin Rus basınında, yazardan yana büyük gösterilere yol açtı. Gorki’nin düşüncelerine katılanlar da katılmayanlar da, Gorki’yi beğenenler de beğenmeyenler de oyun etrafında birleşti ve bu eserin, dünya çapında bir başeser olduğunu açıkladılar. O zamana kadar Gorki’ye dostça davranmamış olan eleştirmenler bile, onu göklere çıkardılar. Petersburg’da çıkmakta olan *Novosti* gazetesinin Moskova muhabiri, gazetesine şöyle bir yazı yazmak zorunda kaldı:

“Dün, bizde Moskova’da önemli bir olay oldu. Bu olay, Maksim Gorki’nin Sanat Tiyatrosunda temsil olunan *Ayaktakımı Arasında* adlı piyesinin kazandığı büyük başarıdır. Buna “olay” diyorum, çünkü ünlü Gorki’nin bu yeni zaferi, edebî bir devrimdir. Estetik dünyasında, bir rejim değişikliğidir. Bir tiyatro eleştirmeni olarak ihtiyarladım, ama sizi temin ederim ki bugüne kadar hiçbir za-

man böyle bir başarıya tanık olmadım. Dün, yeni bir dilin, yeni bir edebî düşüncenin taç giyme töreni yapıldı.”

Gorki'nin başarısı, Rusya ölçüsünde kalmadı. *Ayaktakımı Arasında* oyunu, aynı yıl içinde Almancaya çevrilererek Berlin tiyatrolarında oynandı. Bunu, Paris ve Prag tiyatrolarının temsilleri izledi.

Bu olay Maksim Gorki'nin, Petersburg Bilimler Akademisi onur üyeliğine seçilişini doğurdu. *Hükümet Sözcüsü* adlı gazetede, bu seçimin bozulduğunu bildiren hükümet bildirisi ise bir bomba gibi patladı. Tolstoy, Çehov, Korolenko gibi tanınmış edebiyat kişilerinin, hükümetin bu davranışını protesto etmek üzere Akademi üyeliğinden istifa etmesi, işe büsbütün önem kazandırdı. Birbirine bağlanan bütün bu olaylar, Gorki'nin adını en ücra köşelere kadar duyurdu.

Bunu izleyen yıllar içinde Gorki'nin en güzel eserleri birbirini kovalamaya, ünü de gün geçtikçe büyümeye başladı. 1906'da *Ana* romanı, 1913'te *Çocukluğum*, 1916'da *Ekmeğimi Kazanırken*, 1923'te *Benim Üniversitelerim* gibi eserleri; 1925'te *Artamanov'lar*; 1926'da ise en büyük romanı olan *Klim Samgin'in Hayatı*'nın birinci cildi çıktı.

Gorki'nin ne kadar çabuk ün saldığını, eserlerinin çıkar çıkmaz, ne kadar çabuk başka dillere çevrildiğini daha iyi anlayabilmemiz için, şu küçük noktayı belirtmemiz yeter: Dünya çapında ünlü bir romancı olan Turgenev'in en ünlü eserleri, ancak çıkışlarından 20-25 yıl sonra, Dostoyevski'nin ise, *Suç ve Ceza*, *Karamazov Kardeşler*, *Budala* gibi başeserleri, çıkışlarından ancak 60-70 yıl sonra dilimize çevrildikleri halde, Gorki'nin *Ana* romanı Rusya'da 1906-1907 yıllarında yayımlanmış, hemen iki yıl sonra da, yani 1909 yılında Türkçeye çevrilerek, *Tanin* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap halinde çıkmıştır.

Gorki'nin kitap halinde çıkmış ilk eseri olan iki ciltlik hikâyeleri, 1898 tarihini taşıdığına göre, bu büyük yazarın bize kadar gelebilmesi için, ancak 10 yıllık bir zaman geçmesi yetmiştir. Halbuki Turgenev ile Dostoyevski, Gorki'nin 10 yılda aldığı yolu, ancak 40-60 yıl içinde alabilmişlerdir.

Başarının sırrı

Pekiyi, Gorki'yi böylesine kısa bir zamanda ünlü eden, onu geniş okur yığınlarına sevdiren sebepler nelerdi?

Dönemin edebiyat eleştirmenleri bunu, kısmen Gorki'nin çok renkli ve serüven dolu hayatına; kısmen de ele aldığı konuların özgünlüğüne, yani onun, özellikle serserilerin hayatını yansıtmaya veriyorlardı. Bazıları ise bu başarının sırrını sadece Gorki'nin yetenek ve üstünlüğünde görüyorlardı.

Halbuki, teker teker ele alındıkları zaman, bu sebeplerden hiçbiri Gorki'nin kazandığı başarının gizini yeteri kadar açıklayamıyordu.

Çünkü, Gorki'nin serüven dolu hayatını, hele ilk zamanlarda, koca Rusya'da bilenler pek azdı. Onun için, Gorki'nin başarı sebeplerinden biri olarak bunu saymak yanlış olur.

Gorki'nin eserlerinde dile getirdiği Rus yaşamını, Rusya'da Gorki'den önce de dile getirenler olmuştur. Buna örnek olarak Levitov gösterilebilirdi. O halde böyle bir konuya ilk kez el atan Gorki olmuyordu. Demek ki bu da, bir başına Gorki'nin başarısını sağlayan sebeplerden biri olamazdı.

Gorki'nin üstün edebî nitelik ve yeteneği de bu alanda başlı başına bir sebep sayılamazdı. Çünkü Gorki'nin yazı yazmaya başladığı dönemde Tolstoy gibi, Çehov gibi devler, en ünlü anlarını yaşıyordu. Öte yandan, Turgenyev'in, Dostoyevski'nin ölümleri üzerinden henüz on yıl bile geçmemişti. Bu edebiyat devleri arasında kendine yer bulup sesini duyurabilmek için, Gorki'de yukarıda saydığımız özelliklerden daha başka birtakım özelliklerin bulunması gerekiyordu.

Gerçekten de, Gorki'nin eserleri incelenince, büyük yazarın bütün eserlerinde, ona başarı yolunu açan ciddi bir sebebin bulunduğu hemen göze çarpar. Bu ciddi sebep, Gorki'nin eserlerinde görülen sosyal yönün, geniş okur yığınlarının sosyal eğilimlerine uygun olması gerçeğidir.

Gerçekten de Gorki'nin eserlerini, bunların yazıldığı dönemi, bunların değiştiği konuları inceleyecek olursak, yazarın, hemen her eserinde geniş okur yığınlarını çok yakından ilgilendiren sosyal davalara dokunduğunu görüyoruz.

Sanat yöntemi

Gorki'nin eserlerinde göze çarpan sosyal yön, olay kişileriyle toplumsal koşullar arasındaki çelişme ve çatışmadır. Gorki'nin bütün eserlerine egemen olan başlıca mesele ise, olay kişilerinin sosyal koşullara kendi istek ve eğilimlerine göre bir yön vermeye çalışmalarıdır.

Gorki'nin eserlerinde bu sosyal yön üç şekilde, üç türlü belirtilmiştir: a) Masallar ve efsaneler, b) Gazete makaleleri, c) Nihayet olayların realistçe açıklanması ve hikâyesi biçiminde.

a) Gorki ilk yazılarını masal ve efsaneler biçiminde yazmıştır. Yazarın dilimize de çevrilmiş olan *Stepte* eserindeki (Kocakarı İzergil, Makar Çudra, Şahin Üzerine Türkü, Han ve Oğlu) gibi masal ve efsanelerde görüldüğü gibi içinde yaşanan acı gerçeğe karşı, idealize edilmiş bir gerçek çıkarılmıştır. İçinde yaşanan hayatta elde edilemeyen, gerçekleştirilemeyen istekler, idealize edilmiş bir hayatta gerçekleştirilmiş gibi gösterilmiştir. Gorki'nin bu tip eserlerindeki bütün kişilerde göze çarpan şu özellik vardır: Güçlü insanlar zayıflara, serbest ve bağımsız insanlar kölelere, mağrur insanlar alçalmış insanlara karşı konulmuştur.

Gorki'nin başıboş insanların, serserilerin hayatını tasvir ettiği “Malva”, “Çelkaş”, “Konovalov”, “Yol Arkadaşım” gibi hikâyelerinde de aynı hali görmekteyiz. Bu hikâyelerin kişileri de “olağanüstü” insanlardır.

Hiç kuşku yok ki Gorki, bu çeşit eserlerinde romantiktir. Ama Gorki'nin bu romantizminde, geçmişe, geriye dönüşten çok, ileriye, iyiye ve güzele bir akış vardır.

Gorki'nin birçok eserinde, içinde yaşadığı gerçek ve sıkıcı hayatı, hayal gücüyle daha çekici bir hale getiren, hayale tapan kişilere rastlıyoruz. Hayali cennetler yaratmak, hayal gücüyle daha çekici yaşama koşulları yaratmak, içinde yaşanan kötü koşullara karşı bir mücadele aracı olmasa bile bir avuntudur.

Nitekim bu hayali cennetlere rağmen kötü yaşam koşulları, yine olanca ağırlığıyla sürmektedir. Kısa bir zaman sonra yaşamın yasaları, bütün ağırlığıyla kendilerini duyurmaya başlayacaklardır.

Biraz olsun avunmak için bu hayali cennetler belki yararlıdır ama bunlar kötü yaşam koşullarını büsbütün yok eden bir ilaç değildir. Gerçek yaşamı, yalancı, hayali bir yaşamla değiştirmeye çalışmak, olsa olsa aciz, güçsüz insanların işidir.

Gorki'nin "Boles" hikâyesindeki Tereza'sı bu çeşit insanlardan biridir. Bu düş ürünü hayatın filozofları, vaizleri de vardır. Örneğin, aşağı tabaka arasındaki Lenka bunun güzel bir örneğini oluşturur.

b) Ama Gorki, masal ve efsaneler içinde canlandırılan hayali cennetlerle yetinemezdi. Bunun için daha başka yollara da başvurmak gerekiyordu. İşte bu yollardan biri de gazete fıkralarıdır. Burada kişiler değil, gerçekler vardır. "9 Ocak", "Amerika'da", "Rus Masalları" bu çeşit yazılardır. Gorki bu çeşit eserlerinde yaşamı açıkça mahkûm etmektedir.

c) Gorki'nin insanla sosyal koşullar arasındaki çelişmeyi ve anlaşmazlığı belirtmek için en çok başvurduğu yol, doğrudan doğruya olayların gerçekçi bir yöntemle anlatılmasıdır. Gorki'nin eserleri çoğunlukla bu biçimde yazılmıştır. *Foma Gordeyev*, *Üç Kişi*, *Ana*, *Matvey Kojemyakin'in Hayatı*, *Benim Üniversitelerim*, *Klim Samgin'in Hayatı* gibi romanları bu çeşit eserlerden sayılmaktadır. Gorki'nin, sayıları 10-15'i bulan tiyatro eserlerini de bu türe sokmak mümkündür.

Gorki'nin dilimize çevriliş zamanı ve koşulları göz önüne alınacak olursa, bu büyük yazarın başarısını sağlayan sebepler daha çabuk anlaşılabilir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, dünya çapında bir yazar olan Tolstoy, ancak ömrünün sonlarına doğru, Dostoyevski ile Turgenyev ise ancak ölümlerinden sonra dilimize çevrildiği halde, Gorki, kitap halinde ilk eserlerinin çıkışından hemen 10 yıl sonra dilimize çevrilmiş bulunuyor. Dostoyevski'nin en ünlü eserlerinden biri olan *Suç ve Ceza* Rusya'da 1866 yılında yayımlanmış, Fransızcaya 1884 yılında, yani tam 18 yıl sonra çevrilmiştir. Aynı eserin dilimize çevrilişi 1947 tarihlerine rastlar. Yani, Rusya'da çıkışından tam 81 yıl sonra.

Halbuki *Ana* romanı Rusya'da 1906-1907 tarihlerinde çıkmış, iki yıl sonra da, yani 1909 tarihinde dilimize çevrilmiştir. *Ana* romanı, Gorki'nin eserleri içinde, doğrudan doğruya Çarlık düzeni-

ne karşı yazılmış en güçlü eserdir. Türkiye’de Abdülhamid düzeninin devrilişi ise bu eserin çıkışından bir yıl sonraya rastlar. İstibdat düzenlerine karşı savaşın bir simgesi sayılan *Ana* romanı, o zaman, istibdatla savaşılan bütün ülkelerce benimsendiği gibi, ülkemizde de benimsenmiş ve dönemin tanınmış ediplerinden İsmail Müştak ile Muhittin Birgen tarafından dilimize çevrilerek, yine o dönemin en ünlü ve ilerici gazetesi olan *Tanın* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap halinde yayımlanmıştır. Gorki’nin henüz hiçbir hikâyesinin dilimize çevrilmemiş olduğu sıralarda *Ana* romanının dilimize çevrilişi ancak ve ancak bu romanın taşıdığı aktüel ruhla ve bunun o zamanlar istibdat düzeninden yeni kurtulmuş olan Türk toplumunca benimsenmiş olmasıyla açıklanabilir.

O zamanlar Gorki’yi Türkiye’de tanıtan ve ünlü kılan sebepler ne idiyse, onu kendi memleketinde de ünlü kılan sebepler, çok daha geniş ölçüde aynıydı.

Hikâye ustası

Gorki’nin 8-10 romanıyla 10-15 tiyatro eseri bir yana bırakılırsa, eserlerinden geri kalanı, kısa ya da uzun hikâyeleridir. Onun için Gorki’ye dünya çapında bir hikâye ustası gözüyle bakmak mümkündür.

Gerçekten de Gorki büyük çapta bir hikâye ustasıdır. Gorki’nin hikâyeleri kadar, hikâyecilik sanatı üzerine öğütleri de, özellikle genç hikâyeciler için, çok ilginçtir. Gorki’nin hikâye tekniği üzerine neler düşündüğünü anlamamız için, onun kısa hikâye tekniğini öğretmek ve tanıtmak amacıyla, bir dergiye yazdığı mektuptan şu satırları okumak, gerçekten de çok yararlıdır. Hepimizin, hele genç yazarların çok şey öğrenebileceği bu mektubun önemli bölümlerini olduğu gibi aktarıyoruz.

30 *Gün* dergisini, genç kuşaklara kısa hikâye tekniğini tanıttacak bir dergi haline getirmek niyetinizi çok iyi karşıladım. Çünkü her büyük şey, küçükten doğar. Halbuki bizde öyle bir durum meydana gelmiştir ki, küçük tabanca, okurun üzerine hemen romanla ateş etmeye başlıyor. Ama bu tabanca, hede-

fe isabet ettiremeyip de sağdan soldan saldırılara uğrayınca hemen kusurlarını itiraf mektupları başlıyor: “Kitabımın kusurlarını ben kendim de görüyör ve biliyorum!” Halbuki işin doğrusunu isterseniz, bizim genç yazar, hatası yüzüne vuruluncaya kadar, kendi hatası üzerine ne bir şey biliyordu ne de bilmek istiyordu. Bu yazdığı mektuplar ise, hatasının gençliğine, deneyimsizliğine verilerek hoş görülmesi içindir.

Ama bu bir mazeret değildir. Bir yazar geliştiği gibi okur da gelişir. Bugünün okuru dünün okuruna hiç benzemez! Onun için, bir edip, bir yazar olmak isteyenler şunu iyice bellemelidir: Edebiyat çok sorunlu bir iştir. Bir yazar, büyük edebî türlere, romana geçmeden önce küçük hikâye türünün dikenli yollarından geçmek zorundadır. Roman türü, büyük bir yaşam deneyimi ister.

Ama iyi bir hikâye yazmanın kolay bir iş olduğunu da sanmamalıdır. Hayır; kötü bir roman yazmanın iyi bir hikâye yazmaktan çok kolay olduğunu açıkça söylemek gerekir.

Hikâyecilik, belli birtakım çerçevelerle çevrilmiş çok önce bir sanat koludur. Bu hikâyedeki her gereksiz söz, her gereksiz konuşma ya da sesleniş, okurun kulağında falsolu bir nota, bozuk bir melodi etkisi yapar.

Gorki, yeni yazı yazmaya başlayan genç yazarlara özellikle Çehov’u, Maupassant’ı, Pirandello’yu dikkatle okumalarını öğütlemektedir. Bizce, bu adların en başına Gorki’yi koymak hiç de yanlış bir davranış olmayacaktır.

BEN de insanlar arasına karıştım. Şehrin ana caddesinde Moda Kundura Mağazası'nda "çırak" olarak çalışıyorum.

Patronum, kirli-esmer suratlı, ablak yüzlü, dişleri yosun tutmuş, çipil gözlü, ufak tefek, tombalak bir adam. Bana gözleri görmüyor gibi geliyor. Bunu anlamak için yüzümü buruşturuyorum.

Yavaş, ama sert bir sesle:

"Suratını öyle çarpıtma," diyor.

Bu bulanık gözlerin beni görmüş olması, hiç de hoşuma gitmiyor. Buna inanmak da istemiyorum. Acaba suratımı buruşturuşum, sadece patronumun bir tahmininden mi ileri geliyor?

Kalın dudaklarını hemen hiç oynatmadan, biraz daha yavaşça beni azarlıyor:

"Sana, suratını çarpıtma diyorum!.."

Kuru fısıltısını yeniden duyuyorum:

"Ellerini kaşıma! Şehrin ana caddesinde, birinci sınıf bir mağazada çalışıyorsun! Bunu daima aklında tutman gerek! Çırak dediğin kapının yanında bir heykel gibi durmalı."

Bir heykelin ne olduğunu bilmiyorum. Ellerimi kaşırmaktan da kendimi alamıyorum. Çünkü dirseklerime kadar yara içinde ve kırmızı lekelerle örtülü kollarım uyuzdan dökülüyor.

Patron, ellerimi gözden geçirerek soruyor:

"Evinde ne iş yapardın?"

Anlatıyorum. Kırçıl saçlarının bir topak halinde yapıştığı yuvarlak başını sallıyor ve öfkeli öfkeli söyleniyor:

"Paçavracılık, dilencilikten de fena, hatta hırsızlıktan da kötü..."

Biraz da böbürlenerek bildiriyorum:

"Ben zaten hırsızlık da yaptım."

Bu sözlerim üzerine, âdeta kedi pençelerini koyar gibi, ellerini yazı masasının üstüne koydu. Boş gözlerini yüzüme dikerek, ıslık çalan bir sesle:

“Nee?.. Yani nasıl hırsızlık yaptın?” diye gürledi.

Nasil ve ne çaldığımı anlatıyorum.

“Neyse, bunu önemsiz bir şey olarak sayalım! Ama benden para ya da kundura çalacak olursan, ergenlik çağına kadar seni hapse attırırım.”

Bu sözleri sakın bir eda ile söylemişti. Ben korktum ve onu büsbütün sevmemeye başladım.

Mağazada patronun başka, kuzenim Saşa Yakovov Kaşirin ve pembe yüzlü, becerikli, sulu bir adam olan baştezgâhtar çalışıyordu. Saşa, devetüyü renginde bir ceket, düz pantolon* giyiyor, kolluk ve kravat takıyordu. Kendini beğenmiş bir hali vardı. Varlığımdan habersizmiş gibi davranıyordu.

Dedem beni patrona getirip, Saşa’dan, bana göz kulak olmasını rica ettiği zaman Saşa, kendini beğenmiş bir eda ile kaşlarını çatarak:

“Beni dinlemesi gerek,” demişti.

Dedem elini başıma koyarak, bana doğru eğildi:

“Onu dinle,” dedi. “O senden hem yaşça, hem işçe büyük.”

Saşa gözlerini açarak:

“Dedemin sözlerini iyi aklında tut,” diye tembih etti.

Ve böylece, daha ilk gününden başlayarak, büyüklük hakkından bol bol yararlanmaya başladı.

Patron ona:

“Gözlerini öyle açma!” diye öğüt verdi.

Saşa:

“Ama ben bir şey yapmıyorum,” diye başını eğerek cevap verdi.

Ama patron onun yakasını bırakmıyordu:

“Başını öyle tos vuracakmış gibi eğme, sonra müşteriler seni teke sanır.”

---

* O çağda Rusya’da, orta ve yoksul tabakadan insanlar, külot pantolon ve çizme giyerdi. Düz pantolonu ise hali vakti yerinde kişiler ve züppeler giyerdi. –cev.

Tezgâhtar, saygılı saygılı gülüyor, patron çirkin bir biçimde dudaklarını uzatıyor, kıpkırmızı kesilen Saşa ise tezgâhın arkasına saklanıyordu.

Bu sözler hoşuma gitmiyordu. Zaten bunlardan çoğunu anlamıyordum. Bazen bu insanların yabancı bir dille konuştuklarını sanıyordum.

Bir kadın müşteri içeri girince, patron ellerini cebinden çıkarır, bıyıklarını eller, yüzüne tatlı bir gülümseme yerleştirirdi. Yanaklarını kırışıklarla örten bu gülümseme, gözlerindeki anlamsızlığı değiştiremezdi. Tezgâhtar doğrudur, dirseklerini vücuduna sımsıkı bitiştirerek, ellerini saygılı bir tavırla havada asılı tutardı. Saşa, patlaklıklarını gizlemeye çalışarak ürkek ürkek gözlerini kırıştırdı. Bense kapıda durur, gizlice kollarımı kaşır ve satış törenini izlerdim.

Kadın müşterinin önünde diz çöken tezgâhtar, ellerinin parmaklarını şaşılacak kadar açarak, iskarpinleri giydirip çıkarırdı. Elleri titrer, âdeta kıracağından korkuyormuş gibi büyük bir özenle kadının bacağına dokunurdu. Oysa kadının bacağı, öylesine kalındı ki, ağzı aşağıda, yuvarlak karınlı bir şişeye benzetelebilirdi.

Bir gün, bir bayan ayağını oynatarak ve bir kirpi gibi büzülerek:

“Ah, nasıl da gıdıklıyorsunuz,” demişti.

Tezgâhtar, çabuk çabuk ve ateşli ateşli:

“Efendim, incelik olsun diye yapıyorum,” cevabını vermişti.

Onun, kadın müşterilere bir kene gibi yapışmasını seyretmek gerçekten de gülünçtü. Gülmemek için kapının camına doğru dönerdim. Ama satış sahnesi, karşı durulmaz bir güçle beni kendine doğru çekiyordu. Tezgâhtarın yapmacık davranışları, gerçekten de beni çok eğlendiriyordu. Öte yandan da, hiçbir zaman böylesine büyük bir incelikle parmaklarımı ayıramayacağımı, bir başkasının ayağına böylesine ustaca ayakkabı giydiremeyeceğimi düşünürdüm.

Patron çoğu zaman tezgâhın arkasındaki küçük odaya çekilir, Saşa'yı da odaya çağırırdı. Tezgâhtar, alıcı bayanla baş başa kalırdı. Bir gün, kızıl saçlı bir bayanın bacağına elledikten sonra, ellerinin parmaklarını bir tutam halinde birleştirerek öptü.

Kadın:

“Ah, ne kadar da şakacısınız,” diye içini çekti.

Tezgâhtar yanaklarını şişirerek, ağzından kabaca:

“Mm-ih,” diye bir ses çıkardı.

Bu sırada benim öyle güleceğim tuttu ki, düşmemek için kapının tokmağına asıldım. Kapı açıldı. Başım cama çarptı ve cam kırıldı. Tezgâhtar ayaklarını yere vurarak üzerime yürüdü. Patron, parmağındaki altın yüzükle kafama kafama vurdu. Saşa kulaklarımı çekmeyi denedi. Akşam eve dönerken, beni sertçe azarladı:

“Böyle şeyler için adamı kovarlar! Burada gülünecek ne var sanki?..”

Sonra bana şu açıklamada bulundu: Bir tezgâhtar, kadınların hoşuna giderse, o dükkânda daha iyi alışveriş olurmuş.

“Kadının iskarpine ihtiyacı olmasa bile, sadece yakışıklı tezgâhtarı görmek için gelip fazladan bir ayakkabı alır. Halbuki sen anlamıyorsun! İşin yoksa seninle uğraş!”

Bu laf canımı sıkıyordu. Hiç kimse benimle uğraşmıyordu. Saşa'ya gelince, o hepten uğraşmıyordu.

Sabahları, hastalıklı ve aksi bir kadın olan aşçı, beni Saşa'dan bir saat önce uyandırırdu. Patronun, tezgâhtarın, Saşa'nın elbiselerini fırçalar, ayakkabılarını temizler, semaveri yakar, bütün sobaların odunlarını taşır, öğle yemeği için bulaşıkları yıkardım. Dükkâna gelince, ortalığı süpürür, tozları alır, çayı hazırlar, müşterilerin paketlerini evlerine götürür, öğle yemeğini getirmek üzere eve giderdim. Bu sırada kapıdaki işimi Saşa görürdü. Bu iş kibirine dokunduğu için:

“Tembel! Senin işini de biz görüyoruz,” diye çıkışırdı.

Canım sıkılıyor ve üzülüyordum. Sabahtan akşama kadar Kunavino'nun kumlu sokaklarında, bulanık Oka kıyılarında, kırlarda, ormanlarda başıboş yaşamaya alışmıştım. Büyükan-

nemle arkadaşlarımla yokluğunu duyuyor, konuşacak kimse bulamıyordum. Hayat bana çirkin ve yalancı yüzünü göstererek beni sınırlendiriyordu.

Müşteri bayanların bir şey satın almadan çıkıp gittiği çok olurdu. O zaman onlar, yani üçü, kendilerini küçülmüş hissederlerdi. Patron, tatlı gülümsemesini cebine koyarak:

“Kaşirin, malları topla!” emrini verir ve küfre başlardı:

“Hele şu kaltağa bak! Evde yapılacak iş bulamayınca dükkânları dolaşmaya çıkıyor, sersem! Ah, sen benim karım olsaydın, o zaman ben sana...”

Koca burunlu, kara gözlü, kupkuru bir yaratık olan karısı, kocasıyla konuşurken ayaklarını yere vurur, ona uşağına davranır gibi davranırdı.

Sık sık, tanıdık bir müşteriyi, nazik selamlarla ve tatlı sözlerle uğurladıktan sonra, arkasından iğrenç ve edepsiz bir yığın laf ederlerdi. Bu bende, sokağa fırlayıp kadına yetişmek ve ardından konuşulanları kendisine anlatmak isteğini uyandırır.

İnsanların, genel olarak arkadan birbirlerini çekiştirdiklerini ben tabii bilirdim. Ama bunlar, güya biri tarafından dünyanın en iyi insanları olarak kabul edilmiş ve dünyayı yargılamaya memur edilmiş gibi, herkes hakkında ileri geri pek çok konuşurlardı. Bir-çoklarını kıskanır, kimseyi övmezlerdi. Herkese dair, hiç olmazsa az çok, kötü bazı şeyler bilirdi.

Bir gün dükkâna parlak gözlü, kırmızı yanaklı, genç bir kadın geldi. Yakası siyah kürkle süslü kadife bir manto giymişti. Yüzü kürkün içinde, olağanüstü bir çiçek gibi yükseliyordu. Mantosunu Saşa'nın eline bırakınca, daha da güzel göründü. İncecik vücudu, gri-mavi ipek bir robla sımsıkı örtülmüştü. Kulaklarında pırlantalar parlıyordu. Bana peri padişahının kızını hatırlattı: Onun, bizzat valinin karısı olduğuna inanç getirdim. Önünde, tıpkı bir ilahenin karşısındaymış gibi eğilerek, kendisine çeşitli iltifatlar ederek, onu özel bir saygı ile karşıladılar. Üç adam, tıpkı şeytanlar gibi, dükkânın içinde koşuşup duruyordu. Dolapların camlarında görüntüleri yansıyor, etrafta sanki her şey tutuşmuş

eriyor, Şimdi neredeyse bir başka görünüŐ, bir başka biĉim alacakmıŐ duygusunu veriyordu.

Ama kadın, ĉabucak pahalı bir iskarpin seĉip gittikten sonra, patron dudaklarını Őapırdatarak, ıslık ĉalan bir sesle:

“Kan-cık,” dedi.

Tezgâhtar ise:

“Tek kelime ile artist!” diye, kĉmseyerek ekledi.

Ve birbirlerine, kadının âŐıklarından, maceralarından söz etmeye koyuldular.

gle yemeĝinden sonra patron, dükkânın arka tarafındaki odaya uyumaya gitti, ben de altın saatini aĉarak iĉine sirke damlattım. Uyandıktan sonra elinde saati, dükkâna girerek ŐaŐkın ŐaŐkın homurdanıŐını seyretmek benim iĉin büyük bir zevk oldu:

“Bu da ne demek? Saatim durup dururken terleyivermiŐ! Böylesi de hiĉ başıma gelmemiŐti. Sakın bir uĝursuzluk belirtisi olmasın?”

Dükkândaki bitmez tükenmez gidip gelmelere, evdeki işin bolluĝuna raĝmen, fena halde canım sıkılıyordu. Kendimi dükkândan kovdurmak iĉin ne yapmalıyım diye sık sık aklımdan geĉiriyordum.

Üstleri baŐları karla örtülü birtakım adamlar, dükkânın nnden sessizce, hızlı hızlı geĉip gidiyordu. Sanki birini mezarlıĝa gömmeye götürüyorlardı da, cenazeye geĉ kaldıkları iĉin yetiŐmekte acele ediyorlardı. Atlar, kar yıĝınlarını zorlukla aÇarak titreŐiyorlardı. Dükkânın arka tarafındaki kilisenin ĉan kulesinde, her gün hazin hazin ĉan ĉalınıyordu. Büyük Perhiz günleri ĉan sesleri, başa yastıkla vuruluyormuŐ gibi bir etki yapıyor: İnsanın canını acıtmıyor ama, sersemletiyordu...

Bir gün avluda, dükkânın arka kapısı önünde, yeni gelmiŐ bir sandıĝın iĉindeki malları ayırırken, yanıma, yamru yumru bir ihtiyar olan kilise bekĉisi geldi. Âdeta paĉavralardan yapılmıŐ gibi yumuŐacık, köpek saldırmıŐ gibi üstü baŐı yırtık pırtıktı.

“Allahın kulu, bir ĉift lastik ĉalıp bana versen ne olur?” teklinde bulundu.

Ben ses çıkarmadım. O, boş sandıklardan birinin üzerine oturup esnedi, ağzına doğru bir istavroz çıkardı ve tekrarladı:

“Çal, ne olursun!..”

“Çalmak olmaz,” dedim.

“Ama gelgelelim çalışıyorlar işte... Bu ihtiyarın kalbini kırma!”

Aralarında yaşadığım insanlara hiç de benzemiyordu. Çalmaya yatkın olduğuma dair içinde kesin bir inanç bulunduğunu hissettim ve ona pencereden bir çift lastik vermeye razı oldum.

İhtiyar, hiçbir sevinç belirtisi göstermeden, sessizce:

“Çok iyi öyleyse,” dedi. “Ama beni aldatmayacaksın, değil mi? Ama hayır, aldatmayacağını görüyorum.”

Çizmesinin tabanındaki kirli ve ıslak karları temizleyerek bir dakika kadar sessizce oturdu, sonra çubuğunu tellendirdi ve birdenbire beni korkuttu:

“Ya seni aldatırsam ne olur? Lastikleri alıp doğru patronuna götürerek, onları bana yarım rubleye sattığını söylersem ne yaparsın? Ha?.. Bunların değeri iki rubleden fazla, halbuki sen bana onları yarım rubleye satıyorsun! Âdeta bedava gibi bir şey, ha?..”

Sanki bu dediğini yapmış gibi, ona aval aval bakıyordum. O ise, çizmesine bakarak ve çubuğundan mavi dumanlar savurarak, ağır ağır, hımhım bir sesle devam ediyordu:

“Şayet patronun, ‘Git de şu bizim delikanlıyı bir dene bakalım, hırsız mı, değil mi,’ gibilerden, böyle yapmamı öğretmişse?.. O zaman ne olacak?”

Öfkeli bir sesle:

“Sana lastikleri vermeyeceğim,” dedim.

“Şimdi artık vermemek olmaz, mademki bir defa vaat ettin!..”

Elimden tuttu, kendine doğru çekerek ve soğuk parmağı ile alnıma vurarak, ağır ağır sözlerine devam etti:

“Nasıl olur böyle birdenbire, hiç düşünmeden, ‘Alın, buyurun,’ diyorsun ha?..”

“Sen kendin istedin!..”

“Sen bana ne bakıyorsun, ben çok şey isteyebilirim!.. Mesela ben senden şu kiliseyi soymanı isteyebilirim. Nasıl, soyar mısın? Hiç insana inanılır mı? Ah seni küçük budala, ah!..”

Beni iterek ayağa kalktı:

“Benim çalınmış lastiklere ihtiyacım yok,” dedi. “Ben beyefendi değilim ki lastik giyeyim. Ben sadece sana şaka ettim. Bu temiz yürekliliğinden ötürü de paskalya günü, kilisenin çan kulesine çıkmama izin veririm. Çan çalar, şehri seyredersin!”

“Ben şehri biliyorum.”

“Ama, çan kulesinden görünüşü daha güzeldir.”

Çizmelerinin burnunu karın içine göme göme, ağır adımlarla kilisenin köşesini döndü. Arkasından bakarken, neşesiz ve korkmuş, düşünüyordum. Acaba ihtiyar gerçekten de şaka mı etmişti, yoksa beni denemek için patron tarafından mı gönderilmişti? Dükkâna girmeye korkuyordum.

Bu aralık Saşa avluya fırladı ve bağırmaya başladı:

“Hangi cehennemin dibine battın, nerelerdesin?”

Birdenbire müthiş bir öfkeye kapılmıştım. Elimdeki kerpetenle üstüne yürüdüm.

Tezgâhtarla onun, patronu soyduklarını biliyordum. Bir çift kundura ya da terliği soba borusunun içine saklar, sonra da dükkândan çıkarken bunları paltolarının kolları içinde gizlerlerdi. Bu hal hoşuma gitmediği gibi, bundan korkuyordum da. Patronun tehdidi aklımdan çıkmamıştı.

Saşa'ya:

“Çalıyor musun?” diye sordum.

Sert sert:

“Ben değil, baştezgâhtar çalıyor,” diye açıkladı. “Ben sadece ona yardım ediyorum. Bana, ‘Hizmet et,’ diyor, ben de onu dinlemek zorundayım. Yoksa bana fenalık edebilir. Patron... O da dünkü tezgâhtar. O her şeyi anlıyor. Sen sussan daha iyi edersin!..”

Konuşurken aynaya bakıyor ve kravatını, baştezgâhtarın edasıyla, parmaklarını tabii denmeyecek bir biçimde açarak düzeltiyordu. Bıkmadan, usanmadan bana büyüklüğünü ve gücünü

gösteriyordu. Kalın sesle bana çıkıyor, kolunu uzatarak, beni tiksindiren bir davranışla emirler veriyordu. Ondan daha uzun boylu, daha güçlüydüm ama, kemikli ve hantaldım. O ise tıknaz, yağlı ve çevikti. Setre pantolonu içinde bana önemli ve büyük görünüyordu. Ama onda hoş gitmeyen, gülünç bir şeyler vardı. Tuhaf bir kadın olan aşçıdan nefret ediyordu. Bu kadının iyi mi fena mı olduğu bir türlü kestirilemezdi.

Aşçı kadın, kara ve ateşli gözlerini açarak:

“Dünyada en çok sevdiğim şey, dövüştür,” derdi. “Ne cins dövüş olursa olsun, ister horoz dövüşü, ister köpek ya da insan dövüşü olsun, bence hepsi bir...”

Ne zaman avluda güvercinler ya da horozlar dövüşse, işini bırakır, sessiz sedasız, pencereden bu dövüşü sonuna kadar seyrederdi. Akşamları, Saşa ile bana:

“Çocuklar, boşuna ne oturuyorsunuz, dövüşsenize,” derdi.

Saşa içerler:

“Sersem karı,” derdi, “Ben çocuk değilim; ben ikinci tezgâhtarım.”

“Ama ben sende böyle bir hal görmüyorum. Bence bir insan evlenmedikçe çocuktur.”

“Sersem, odun kafalı...”

“Şeytan akıllıdır ama, Allah onu sevmez!”

Kadının bulup bulup söylediği atasözleri özellikle Saşa’yı çileden çıkartırdı. Saşa kadına takılır, o da, küçümseyen bir bakışla:

“Seni hamamböceği, seni Allahın gudubeti!” diye cevap verirdi.

Saşa, birçok defa beni, uyurken aşçı kadının suratını kundura boyasıyla ya da soba karasıyla boyamaya, yastığına iğne koymaya veya ne yolla olursa olsun ona bir “oyun” oynamaya kandırmak için çalışmıştı. Ama ben aşçı kadından korkuyordum. Sonra, kadının uykusu da hafifti, sık sık uyanırdı. Bu gibi hallerde, lambasını yakar, gözlerini odanın bir köşesine dikerek, yatağında otururdu. Bazen ocağın arkasına, yanına gelir, beni uyandırarak, kısık bir sesle yalvarırdı:

“Uyuyamıyorum, Aleksiciğim, korkuyorum, bana bir şeyler anlat!”

Uyku sırasında ona bir şeyler anlatırdım. O ise, oturduğu yerde sallanarak sessizce beni dinlerdi. Bana öyle geliyordu ki, sıcak vücudu günlük ve balmumu kokuyordu, sanki yakında ölecekti. Belki de şu anda, hemen yüzükoyun yere düşüp ölüverecekti. Korkudan, yüksek sesle konuşmaya başladım. Beni:

“Susss,” diye durdururdu, “Hergeleler uyanır da âşığım sanırlar seni...”

Yanıma oturunca her zaman aynı durumu alırdı: İki büklüm olur, ellerini dizlerinin arasına sokar ve kemikli bacaklarıyla onları sıkıştırırdı. Göğsü yoktu. Kaburgaları, kalın patiska gömleğinin altından bile, kurumuş bir fiçinin çemberleri gibi görünürdü. Uzun bir süre, hiçbir şey söylemeden böylece oturur, sonra birdenbire:

“Hep böyle can sıkıntısı içinde yaşamaktansa, ölmek daha iyi!” diye fısıldardı.

Ya da bilinmeyen birine seslenerek:

“Yaşadın da ne oldu sanki?” derdi.

Sonra sözlerimi yarıda keserek:

“Uyu!” der ve doğrularak, bir hayalet gibi sessizce mutfağın karanlığı içinde erirdi.

Saşa, arkasından ona:

“Cadı!” derdi.

“Bunu yüzüne karşı söylesene!” derdim.

“Sanki korkacak mıyım sanıyorsun?”

Ama yüzünü buruşturarak, hemen eklerdi:

“Hayır, yüzüne karşı söyleyemem! Belki gerçekten de cadıdır.”

Herkesi hor gören, herkese aksilik eden aşçı kadın, bana da hiç yüz vermezdi. Sabahın altısında ayağımdan çekerek bağırdı:

“Yeter uyuduğun! Odun getir! Semaveri yak! Patatesleri ayıkla!..”

Saşa uyanır ve sızlanırdı:

“Ne bağıırıp çağırıyorusun? Patrona söyleyeceğim, uyumak ka-bil değıil!..”

“Hay Allahın gudubeti,” derdi. “Sen benim üvey oğlum olsay-dın, senin derini yüzerdim.”

Saşa:

“Melun karı!” diye küfrederdi.

Dükkâna giderken de, yolda:

“Onu kovdurmak için bir şeyler yapalım,” diye beni kışkırt-maya çalışırdı. “Kimse farkına varmadan, pişirdiğı yemeklere tuz koyalım. Bütün yemekleri çok tuzlu olursa, onu kovarlar. Ya da gazuyağı koyalım. Ağzını açıp öyle aptal aptal ne bakıyorsun?..”

“Kendin yap!..”

Öfkeli öfkeli homurdanırdı:

“Korkak!..”

• • •

Aşçı kadın gözlerimizin önünde öldü. Semaveri kaldırmak için eğilmişti, birdenbire âdeta biri göğsüne vurmuş gibi, yere çö-meliverdi. Sonra ellerini öne doğru uzatarak, sessizce yan tarafa yığııldı. Ağzından da kan geldi.

Öldüğünü ikimiz de hemen anlamıştık. Ama, korkudan yere mihlanmış gibi, uzun bir süre hiçbir şey söylemeden ona baka-kaldık. Nihayet Saşa, hızla kendini mutfaktan attı. Bense, ne ya-pacağımı şaşırılmış bir halde yüzümü cama, ışığa doğru dayadım. Patron geldi, düşünceli bir halde yere çömeldi. Parmağı ile kadı-nın yüzüne dokundu:

“Gerçekten de ölmüş,” dedi. “Neden acaba?”

Ve odanın bir köşesindeki keramet saçan Nikola'nın resmi karşısında istavroz çıkarmaya başladı. Duasını bitirince, korido-ra doğru seslendi:

“Kaşirin, koş, polise haber ver!”

Polis geldi. Evin içinde biraz dolaştı, bahşış alıp çekildi, gitti. Sonra tekrar geldi, yanında da bir yük arabacısı vardı. Aşçı kadı-nı başından ve ayaklarından tutarak sokağa çıkardılar.

Koridordan başını uzatan patronun karısı, bana:

“Yerleri yıka!” emrini verdi.

Patron ise:

“Akşamdan öldüğü iyi oldu,” dedi.

Bunun neden iyi olduğunu anlamamıştım. Gece uykuya yattığımız zaman Saşa, alışılmamış bir tatlılıkla:

“Lambayı söndürme,” dedi.

“Korkuyor musun?”

Yorganı başına çekerek uzun bir süre konuşmadan yattı. Gece, sanki bir şeylere kulak kabartıyor, bir şeyler bekliyormuş gibi ıssız ve sakindi. Bana öyle geliyordu ki, sanki neredeyse bir saniye sonra çanlar çalınacak ve birdenbire bütün şehir, büyük bir korku telaşı içinde ayaklanarak haykırmaya başlayacaktı.

Saşa, burnunu yorgandan dışarı çıkardı ve yavaşça şu teklifte bulundu:

“Haydi, ocağın üstünde beraber yatalım, olmaz mı?”

“Ocağın üstü sıcak.”

Biraz sustuktan sonra tekrar söze başladı:

“Ne kadar da çabuk öldü, değil mi? Cadı madı derken... Bir türlü uyuyamıyorum.”

“Ben de öyle...”

Sonra ölülerden, onların mezarlarından çıkarak, gece yarısına kadar şehrin içinde nasıl dolaştıklarından, yaşadıkları yerlerde, akrabalarını aradıklarından söz etmeye koyuldu.

Yavaşça:

“Ölüler yalnız şehri tanırlarmış,” diye konuştu, “Ama sokaklarla evleri hatırlamazlarmış.”

Sessizlik gittikçe artıyor, karanlık âdeta koyulaşıyordu. Saşa başını kaldırarak sordu:

“Sandığıma bakalım ister misin?”

Sandığına neler sakladığını öğrenmeyi çoktandır istiyordum. Asma bir kilitle onu kilitler, her zaman özel bir sakınganlıkla onu açardı. Sandığına şöyle bir bakacak olsam, kaba bir sesle sorardı:

“Ne istiyorsun? Ne var?”

Sandığa bakmak teklifini kabul edince, Saşa ayaklarını yere indirmeden yatağına oturdu ve emreden bir sesle, sandığı ayaklarının ucuna, yatağa koymamı söyledi. Kilidin anahtarı, bir sicimin üzerinde, haçla beraber boynuna asılıydı. Mutfağın karanlık köşelerine bir göz attıktan sonra büyük bir adam edasıyla kaşlarını çattı, kilidi açtı, sandığın kapağını, sanki kızgınmış gibi üfledi, nihayet açtı ve birkaç takım çamaşır çıkardı.

Sandık yarısına kadar, hap kutularıyla, renk renk çay kâğıtlarına sarılı birtakım külahlarla, sardalya ve boya kutularıyla doluydu.

“Bunlar ne?” diye sordum.

“Şimdi görürsün...”

Sandığı bacaklarının arasına aldı ve hafiften bir şarkı tutturarak, üzerine eğildi.

Ben oyuncak göreceğimi umuyordum: Ömrümde hiçbir zaman oyuncak olmamıştı. Görünüşte bunlara değer vermiyor gibi davranırdım ama oyuncak olanları kıskanmıyor da değildim. Saşa gibi ağırbaşlı bir çocukta oyuncak bulunması hoşuma gitti. Gerçi o bunları utanarak saklamaktaydı, ama ben bu utanmanın manasını anlıyordum.

Birinci kutuyu açarak içinden bir gözlük çerçevesi çıkardı. Burnunun üstüne koydu ve bana sert sert bakarak:

“Camlarının olmamasının hiç önemi yok,” dedi. “Bunlar da bu çeşit gözlük işte!”

“Ver bakayım!”

“Senin gözlerine gitmez. Bunlar kara gözler için... Senin gözlerin açık renk.”

Bu sözleri söylerken, büyük bir adam edasıyla öksürdü, ama hemen korku ile bütün mutfağı gözden geçirdi.

Bir boya kutusunun içinde, çeşit çeşit birçok düğme vardı. Böbürlenerek:

“Bunların hepsini kendim sokaktan topladım,” dedi. “Otuз yedi tane oldu.”

Üçüncü kutuda, yine sokaktan toplanmış, kocaman bakır iğneler; aşınmış, kırılmış ya da bütün, kunduralar için ökçe ve burun demirleri; kundura veya terlik tokaları; bakırdan bir kapı tokmağı; kırılmış, kemik bir baston sapı; bir genç kız tarağı; *Rüya Tabiri ve Fal* kitabı, ve bunlara benzer, aynı değerde birçok şey daha vardı.

Paçavra ve kemik topladığım sıralarda, bu çeşit saçma sapan şeylerin on katını, bir ayda kolaylıkla toplayabilirdim. Saşa'nın eşyaları bende hayal kırıklığı, şaşkınlık ve Saşa'ya karşı bir acıma duygusu uyandırmıştı. Halbuki o, en küçük bir şeyini bile dikkatle gözden geçiriyor, âdeta içi giderek parmaklarıyla okşuyor, kalın dudakları önemle açılıyor, patlak gözleri şefkat ve sevgiyle parlıyordu. Ama gözlükleri onun çocuksu yüzüne gülünç bir görünümlü veriyordu:

“Bunları ne yapacaksın?”

Gözlük çerçeveleri içinden bana, şöyle bir göz attıktan sonra, çatlak bir çocuk sesiyle:

“Sana bir şeyler vermemi ister misin?” diye sordu.

“Hayır, istemez...”

Herhalde istemeyişimden ve zenginliğe gösterdiğim ilgisizlikten gücenmiş olmalı ki, bir süre sustu. Sonra yavaşça:

“Havluyu al da, hepsini silelim; baksana, tozlanmışlar...” teklifinde bulundu.

Her şey silinip yerleştikten sonra, Saşa, yüzü duvara dönük olarak yatağında bir takla attı. Yağmur yağıyordu. Damlardan akan yağmur damlalarının sesi duyuluyordu. Rüzgâr camlara vuruyordu.

Saşa, yüzünü bana çevirmeden:

“Dur hele, bahçe biraz kuruduktan sonra sana öyle bir şey göstereceğim ki, şaşkınlığından küçük dilini yutacaksın!”

Hiç cevap vermedim. Yatağıma yerleşmeye çalışıyordum.

Aradan birkaç saniye daha geçti. Saşa birdenbire fırladı. Elleriyle duvarı tirmalamaya başlayarak, beni altüst eden bir sesle:

“Korkuyorum,” dedi, “Allahım korkuyorum! Sen bana acı Allahım! Ne oluyor böyle?..”

Ben de, konuşamayacak kadar korkmuştum. Bana öyle geliyordu ki, güya avluya bakan pencerede, arkasını bana dönmüş aşçı kadın duruyordu. Sağlığında horoz dövüşünü seyrederken yaptığı gibi, başını eğmiş ve alnını cama dayamıştı.

Saşa duvarı tırmalayarak ve ayaklarıyla tepinerek hıçkırıyordu. Etrafıma bakmadan, büyük bir zorlukla, âdeta kızgın kömürlerin üzerinde yürüyormuşum gibi, mutfağa geçtim. Saşa'nın yanına yattım.

Yoruluncaya kadar ağladıktan sonra uyuyakaldık.

Bu olaydan birkaç gün sonra, bilmem ne bayramı münasebetiyle öğleye kadar çalıştık. Evde öğle yemeğini yedik, yemekten sonra patron ve ailesi uykuya çekilince, Saşa, esrarlı bir tavırla bana:

“Gidelim!” dedi.

Küçük dilimi yutacak kadar beni şaşırtacak olan şeyi görmeye gideceğimizi anlamıştım.

Bahçeye çıktık. İki ev arasında, dar bir toprak şeridi üzerinde, on - on beş kadar ihtiyar ıhlamur ağacı vardı. Bunların kocaman gövdeleri yeşil yosunla örtülüydü. Kara, çıplak dalları, ölü gibi görünüyordu. Hiçbirinin üzerinde karga yuvası yoktu. Bu ağaçlar, âdeta mezarlıktaki anıtları andırıyordu. Bu ıhlamurlardan başka, bahçede ne bir çalı ne de ot vardı. Yolun toprağı iyice basılmış ve dökme demiri andırırçasına siyahtı. Hatta geçen yıldan kalma kuru yaprakların altından görünen parçaları bile, yosun bağlayan durgun sular gibi, küf tutmuştu.

Saşa, köşe başından setin arkasına dolandı. Bir ıhlamur ağacının dibinde durdu. Gözlerini açarak bitişik evin bulanık camlarını gözden geçirdi. Çömeldi. İki tuğla meydana çıktı. Tuğlaları kaldırdı, bunların altından, bir damdan alınmış sac bir levha göründü. Bu levhanın altından dört köşe bir tahta parçası sırttı. Nihayet önümde, kökün altına doğru giden bir delik açıldı.

Saşa bir kibrit çaktı, sonra bir mum parçasını tutuşturdu, bunu deliğin içine sokarak bana:

“Bak! Ama, korkma,” dedi.

Görünüşe göre asıl kendisi korkmuştu. Elindeki mum titriyordu. Sararmıştı. Dudakları hoşça gitmeyecek biçimde sarkmış, gözleri yaşarmıştı.

Korkusu bana da geçmişti. Sakına sakına, ağaç kökünün altındaki deliğe baktım. Ağacın kökü mağaranın kubbesini meydana getirmişti. Saşa mağaranın dibinde üç mum yaktı. Bunlar mağarayı mavi bir ışıkla doldurdu. Burası oldukça genişti. Bir kova kadar derin, ama kovadan daha genişti. Duvarları baştan başa, renk renk cam parçaları ile ve çay bardağı kırıklarıyla örülmüştü. Ortada, kırmızı basma ile örtülü bir tümseğin üzerinde çikolata kâğıdıyla kaplı küçücük bir tabut vardı. Tabut, yarısına kadar bir kumaş parçasıyla örtülüydü. Bu kumaş parçasının altından, minnacık bir kuşun ayaklarıyla, bir serçenin sivri gagası görünüyordu. Tabutun arkasında bir mihrap yükseliyordu. Onun üzerinde bakırdan küçücük bir haç duruyordu. Mihrabın etrafında, gümüş ve altın yaldızlı şekerleme kâğıtlarına sarılı şamdanlara oturtulmuş üç mum yanıyordu.

Mumların alevleri mağaranın ağzına doğru eğiliyordu. Mağaranın içinde, renk renk kıvılcımlar ve lekeler, donuk bir ışıkla pırıldıyordu. Balmumu, toprak ve ılık bir leş kokusu yüzüme çarpıyor, gözlerimin önünde bir gökkuşağı parçası kayıyor, dans ediyordu. Bütün bunlar beni üzüntülü bir şaşkınlığa düşürüyor ve korkumu dağıtıyordu.

Saşa:

“Güzel mi?” diye sordu.

“Ne işe yarar?”

“Küçük bir kilise,” diye açıkladı. “Benziyor mu?”

“Bilmem.”

“Serçe ise bir ölü. Belki çürümez de bir mumya haline gelir. Çünkü haksız yere acı çekmiş bir çilekeştir.”

“Onu ölü mü bulmuştun?”